

ภาค 1
ระบบเศรษฐกิจเปรียบเทียบ

บทที่ 1

วิวัฒนาการความคิดเศรษฐกิจจากยุคโบราณถึงยุคกลาง

1. กฎเศรษฐกิจ - แนวความคิดทางเศรษฐกิจ

ในสังคมใด ๆ ก็ตามที่ตั้งมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนย่อมมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปรากฏในรูปของ ขนบธรรมเนียม ประเพณีปฏิบัติ กฎ ระเบียบ หรือแนวความคิด ความเชื่อ ที่สมาชิกในสังคมนั้นยอมรับและปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองดำรงอยู่เพื่อกำหนดและควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ให้ดำเนินไปด้วยความสงบเรียบร้อย

ขณะที่ขนบธรรมเนียม ประเพณีปฏิบัติและกฎหมายทำหน้าที่ควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตทางสังคม และระบอบการเมือง สถาบันการเมือง การปกครอง กฎหมายทำหน้าที่ควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตทางการเมือง ในทางเศรษฐกิจก็จะมีกฎเศรษฐกิจจำนวนมากทำหน้าที่ควบคุมวิถีการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจ หรือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจของสมาชิกในสังคมหรือชุมชนนั้น

กฎเศรษฐกิจนั้นที่จริงก็พัฒนามาจากแนวความคิดทางเศรษฐกิจของมนุษย์นั่นเอง ที่ได้เรียนรู้จากปรากฏการณ์ ประสบการณ์ต่าง ๆ และได้รวบรวมขึ้นเป็นแนวความคิดทางเศรษฐกิจ (หรือทฤษฎีเศรษฐกิจ) และเป็นกฎเศรษฐกิจที่สมาชิกในสังคมหรือชุมชนยอมรับ และยึดถือเป็นแนวทางในการควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และกำหนดความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับการผลิตและการกระจายผลผลิต

กฎเศรษฐกิจที่เกิดจากแนวความคิดของมนุษย์นี้ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของสังคมซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนาของสังคมในขณะสังคมนั้น ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการกระจายผลผลิตมีลักษณะง่าย ๆ ไม่ยุ่งยาก และสลับซับซ้อน แนวความคิดทางเศรษฐกิจหรือกฎเศรษฐกิจก็มีลักษณะไม่สลับซับซ้อน แต่เมื่อสังคมพัฒนาก้าวหน้ามากขึ้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะยุ่งยาก และสลับซับซ้อนมากขึ้นทำให้แนวความคิดทางเศรษฐกิจกฎเศรษฐกิจที่จะใช้กำหนดและควบคุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจหรือความสัมพันธ์ดังกล่าวมีลักษณะยุ่งยาก และสลับซับซ้อนขึ้นด้วย

2. แนวความคิดทางเศรษฐกิจ

G.de Greef ได้ให้คำนิยามคำว่า “แนวความคิดทางเศรษฐกิจ” (Pensée économique) หมายถึง “การดำเนินกิจกรรมทางปัญญาทั้งหมดที่มีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบาย และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ”

แนวความคิดทางเศรษฐกิจมิได้เกิดจากความคิด (Pensée) จินตนาการ (Imagination) หรือ อารมณ์ (Motion) ของมนุษย์ แต่มันเป็นผลพวงที่มีกำเนิดมาจากการสังเกตปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจเป็นเวลานาน มีการศึกษาวิพากษ์วิจารณ์อย่างลึกซึ้ง ด้วยความละเอียด สุขุม เพื่อค้นหาเหตุผลตามหลักตรรกวิทยาก่อนแล้วจึงประมวลออกมาเป็น แนวความคิดหรือ แนวทางเศรษฐกิจของบุคคลนั้น ๆ เพื่อใช้เป็นหลัก หรือแนวทางปฏิบัติ อธิบาย และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจรวมทั้งเพื่อใช้แก้ปัญหาทางเศรษฐกิจอันใดอันหนึ่งหรือทั้งหมดที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น

สังคมเรานั้นมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ โดยทั่วไปจะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงจากคุณภาพ และปริมาณต่ำไปสู่คุณภาพและปริมาณสูงกว่าเสมอ แนวความคิดทางเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกันการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงก็อาศัยกฎเกณฑ์ทำนองเดียวกัน ดังนั้นแนวความคิดทางเศรษฐกิจในแต่ละยุคแต่ละสมัยไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดที่เก่าหรือใหม่ ก้าวหน้าหรือล้าหลังย่อมแสดงบทบาทและมีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในยุคหนึ่ง ๆ เสมอ หรืออาจกล่าวได้ว่า “การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของแนวความคิดที่แสดงบทบาทครอบงำสังคมนั้น ๆ เสมอ” และเมื่อแนวความคิดทางเศรษฐกิจใดที่ได้รับการยอมรับมากขึ้นเราก็พอจะอนุมานได้ว่ามันจะกลายเป็นทฤษฎีเศรษฐกิจอย่างหนึ่งและจะพัฒนามีคุณภาพสูงขึ้นเสมอ ๆ

3. แนวความคิดทางเศรษฐกิจตั้งแต่ยุคโบราณถึงยุคกลาง

3.1 ชุมชนบุพกาล ในชุมชนบุพกาล มนุษย์เรียนรู้ที่จะพยายามแยกตนเองออกจากธรรมชาติ ต่อสู้และเอาชนะธรรมชาติ เรากล่าวได้ว่า “มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่ต่อสู้กับธรรมชาติและไม่เคยยอมขึ้นต่อธรรมชาติ” ในความพยายามของมนุษย์นี้เองที่สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ คือ ความพยายามของมนุษย์นี้เป็นความพยายามที่มีจิตสำนึก และแสดงให้เห็นปรากฏในรูปของการทำงานร่วมกันเพื่อตอบสนองความต้องการร่วมกันของมนุษย์ในชุมชนโดยมนุษย์จะพยายามดัดแปลงธรรมชาติให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการร่วมกับของชุมชน ซึ่งเราถือว่าความพยายามหรือการทำงานนี้เป็น “กระบวนการ ๆ ผลิตทางวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการร่วมกันของชุมชน”

ในชุมชนบุพกาลนี้มนุษย์ยังใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า การใช้แรงงานก็ใช้ร่วมกัน ระบบกรรมสิทธิ์ก็อยู่ในรูปของระบบกรรมสิทธิ์ร่วมกันของชุมชนซึ่งเป็นระบบเดี่ยวเท่านั้นที่เปิดโอกาสให้มนุษย์สามารถรวมกันต่อสู้กับพลังอำนาจมหาศาลของธรรมชาติได้ ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกในชุมชนจะปรากฏให้เห็นในรูปของความร่วมมือซึ่งกันและกัน ซึ่งปกติชุมชนจะมีลักษณะที่มีสมาชิกมาจากสายเลือดเดียวกัน ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า “สังคมบุพกาลเป็นสังคมที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินส่วนตัวไม่มีการแบ่งชนชั้น ทุกคนเป็นเสรีชน แต่มีภาระหน้าที่ร่วมกันในการต่อสู้กับพลังธรรมชาติ”

ปัญหาที่สำคัญของมนุษย์ในสมัยนั้นก็คือ “ทำอย่างไรจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยปลอดภัยจากความอดอยาก และภัยธรรมชาติที่คุกคามการดำรงชีวิตของเขาอยู่” ด้วยลักษณะพิเศษที่มนุษย์กระทำการใด ๆ ด้วยจิตสำนึกนั้นจึงทำให้เขาพยายามค้นหาวิถีทางหรือวิธีการที่จะเอาชนะธรรมชาติสิ่งแรกที่จำเป็นและประดิษฐ์ขึ้นมาคือ เครื่องมือ และอาวุธ ที่ช่วยในการทำการเพาะปลูกแทนที่จะเที่ยวเก็บของป่าตามธรรมชาติและช่วยป้องกันภัยต่าง ๆ ที่เกิดจากธรรมชาติ นี่เป็นจุดเริ่มต้นแห่งความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของมนุษย์ในชุมชนบุพกาล

เพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตและการเอาชนะธรรมชาติ มนุษย์จึงทำงานและประดิษฐ์เครื่องมือ อาวุธต่าง ๆ ขึ้นมา แต่การประดิษฐ์ไม่ได้ทำขึ้นเพียงครั้งเดียว ด้วยคุณสมบัติที่มนุษย์รู้จักใช้ปัญญาเขาก็พยายามปรับปรุงและคิดค้นประดิษฐ์เครื่องมือที่มีคุณภาพสูงขึ้นเสมอ กิจกรรมเหล่านี้ได้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก ซึ่งเราเรียกมันว่า “มันเป็นกระบวนการ ๆ ผลิตที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ” จากการใช้ประโยชน์เครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นมามนุษย์สามารถเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของเขาให้สูงขึ้น ซึ่งเรากล่าวได้ว่า “ขณะที่พยายามทำให้เครื่องมือมีประสิทธิภาพสูงขึ้น มนุษย์ก็ทำให้การทำงานของเขาสัมบูรณ์ขึ้นด้วย”

ดังนั้น กระบวนการ ๆ ผลิตทางวัตถุในชุมชนบุพกาล จึงปรากฏให้เห็นในรูปของ “ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน” คือมนุษย์ได้ใช้ความพยายามที่จะดัดแปลงธรรมชาติ โดยใช้เครื่องมือที่ผลิตขึ้น เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้เป็นผลผลิตทางวัตถุที่สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชนได้ นี่เป็น “ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในกระบวนการ ๆ ผลิตทางวัตถุ”

ขณะเดียวกัน ในการเอาชนะธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้ต่อสู้โดยลำพังหรือแยกกันโดยเฉพา ในทางเศรษฐกิจ หรือในกระบวนการ ๆ ผลิตเขาร่วมกันต่อสู้ ร่วมกันทำงาน เพื่อ

ตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน ซึ่งแสดงออกในรูปแบบแห่งการประสานงานกันระหว่างบรรดาสมาชิกในชุมชน โดยเราจะเห็นได้จากระบบการแบ่งงานกันทำตามเพศและอายุ เช่นผู้ชายออกป่าหาผลไม้ ล่าสัตว์ ผู้หญิงทำการเกษตรไร่ ไร่ ๑ บ้าน เด็กช่วยทำงานในไร่ ไร่ ๑ ซึ่งเราอาจจะกล่าวได้ว่า “ในกระบวนการ ๑ ผลิตภัณฑ์นั้นนอกจากจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแล้วยังเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกันเองด้วย”

เมื่อความรู้ของมนุษย์ชาติได้สั่งสมเพิ่มพูนขึ้นโดยเฉพาะจากการสังเกตและประสบการณ์ในการต่อสู้กับธรรมชาติ แนวความคิดของมนุษย์ไม่ว่าจะล่าสัตว์หรือก้าวนำยอมเป็นตัวกำหนดกิจกรรมของมนุษย์ ในแต่ละยุคสมัยด้วย นอกจากนี้แล้วความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็เป็นภาพสะท้อนของการพัฒนาความรู้และแนวความคิดของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมันมีบทบาทต่อกระบวนการ ๑ ผลิตภัณฑ์โดยตรง ซึ่งเราจะเห็นได้จากความก้าวหน้าในแต่ละยุคสมัยดังนี้

3.2 ในช่วง 8000 ปี ก่อน ค.ศ. หรือที่นักประวัติศาสตร์เรียกว่ายุคหินเก่า (Paleolithic-Age) มนุษย์ต้องพบกับอุปสรรคนา ๑ ประการที่เกิดจากธรรมชาติ แต่ด้วยความพยายามที่มีจิตสำนึกของมนุษย์ในการต่อสู้กับธรรมชาติ เขาก็เริ่มใช้เครื่องมือที่ทำจากหิน รู้จักการใช้เบ็ดและสายเบ็ดตกปลาเรียนรู้ที่จะนำสุนัขมาเลี้ยงเพื่อใช้ในการล่าสัตว์

ในช่วงนี้เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นผิวโลกในช่วง 10000 - 8000 ปี ก่อน ค.ศ. ทำให้ดินแดนภาคใต้ของทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและดินแดนบางส่วนของเอเชียแปซิฟิกเป็นทะเลทราย และมีโอเอซิส และลุ่มแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบกับทวีปยุโรปก็เริ่มมีต้นไม้และทุ่งหญ้าธรรมชาติเกิดขึ้นจึงทำให้การแสวงหาอาหารสะดวกมากขึ้น ซึ่งในยุคนี้เรากล่าวได้ว่า “ด้วยการแสวงหาอาหารเพื่อเลี้ยงชีพ มนุษย์เริ่มทำการเกษตรขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ มนุษย์ชาติ ซึ่งเราถือว่า “มนุษย์ได้สร้างหลักการเกษตรถาวรขึ้น” และอาจถือได้ว่าเป็น “การปฏิวัติทางเทคโนโลยีอย่างหนึ่งของมนุษย์”

3.3 ช่วง 8000 - 5000 ปี ก่อน ค.ศ. : มนุษย์เริ่มมีประสบการณ์จากการเอาชนะธรรมชาติมากขึ้น จึงเริ่มปรับปรุงเครื่องมือที่ใช้ทำการผลิต โดยเฉพาะเครื่องมือที่ใช้ทำการเกษตร เช่น รู้จักใช้ เสียม เคียว ขณะเดียวกันธัญพืชที่ปลูกก็มีหลายประเภทมากขึ้นเช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง มันเทศ ผลไม้ต่าง ๆ และเริ่มมีการเลี้ยงสัตว์หลายประเภทเช่น แพะ แกะ โค กระบือ ม้า ฯลฯ

อย่างไรก็ตามแม้การเกษตรได้รับการพัฒนาขึ้นมากแต่มนุษย์ก็ยังไม่สามารถผลิตอาหารส่วนเกินได้ และเครื่องมือที่ใช้ก็ยังมีลักษณะง่าย ๆ ไม่มีคุณภาพเพียงพอที่จะก่อให้เกิดระบบการผลิตที่จะแบ่งงานกันทำได้คงมีแต่การแบ่งงานกันทำตามธรรมชาติโดยถือ เพศ และอายุ

3.4 ช่วง 5000 - 4000 ปี ก่อน ค.ศ. หรือที่เรียกว่า ยุคทองแดง (Age of Copper) เนื่องจากการค้นพบทองแดง ดีบุก ตะกั่ว และการพัฒนาการในการถลุงแร่ดังกล่าวทำให้ยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่โดยเฉพาะทางเทคโนโลยีซึ่งเราเรียกได้ว่าเป็นการปฏิวัติทางเทคโนโลยีและชีวิตทางเศรษฐกิจของมนุษยชาติ

การปฏิวัติทางเทคโนโลยีในยุคนี้มีผลทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจขยายตัวเป็นอันมาก ซึ่งในประเด็นนี้อาจารย์ สมคิด ศรีสังคม ได้ชี้ไว้ว่า “การประดิษฐ์ วงล้อที่ใช้กับเกวียนและการสร้างเรือใบที่ใช้ในการขนส่งทางบกและทางน้ำ การผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งต้องใช้ช่างฝีมือที่มีความชำนาญ และกลายเป็นผู้ชำนาญเฉพาะด้านในอาชีพของตนเมื่อทำการผลิตแล้วก็นำผลผลิตไปแลกเปลี่ยนกับผลผลิตทางการเกษตรมาบริโภค” ซึ่งเป็นป้อมเกิดแห่ง “การค้าและการแลกเปลี่ยน”

อีกด้านหนึ่งเมื่อเครื่องมือในการผลิตได้รับการปรับปรุงเช่น คันไถ ประกอบกับเครื่องมือเหล่านี้มีคุณภาพสูงขึ้นเพียงพอที่จะก่อให้เกิดระบบแบ่งงานกันทำอันเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ผลก็คือ ก่อให้เกิด “ส่วนเกินของผลผลิตทางการเกษตร” ที่จะนำไปแลกเปลี่ยนกับผลผลิตที่เกิดจากผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ยิ่งประกอบกับการขนส่งที่พัฒนาขึ้นจึงทำให้การค้าหรือแลกเปลี่ยนสินค้าเริ่มขยายตัวกว้างขวางมากขึ้น

3.5 ช่วง 4000 - 2000 ปี ก่อน ค.ศ. หรือที่เราเรียกว่ายุคของการก่อตัวทางอารยธรรม (CIVILIZATION) เริ่มแรกของมนุษย์ อารยธรรมนี้จะปรากฏให้เห็นในที่ราบลุ่มของแม่น้ำใหญ่ ๆ เช่น ลุ่มน้ำไทกริส ยูเฟรติสสินธุ ฮวงโห และไนล์ ในยุคนี้เนื่องจากการพัฒนาทางเทคโนโลยีและการแบ่งงานกันทำที่เป็นระบบขึ้นจึงทำให้เกิดผลผลิตส่วนเกินมากขึ้นแล้วนำมาใช้แลกเปลี่ยนกันอันเป็นเหตุให้การค้าเจริญรุ่งเรือง และก่อให้เกิดการประดิษฐ์สื่อกลางในการแลกเปลี่ยน คือ เงิน (MONEY) ขึ้น ซึ่งเราถือว่า “เป็นการค้นคิดที่มีความสำคัญมากในทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ เพราะเงินทำให้เกิดความสะดวกในการแลกเปลี่ยนและกระตุ้นให้การแบ่งงานกันทำเป็นระบบ” แต่เงินในสมัยนั้นก็ยังอยู่ในรูปของโลหะที่มีค่า เช่น ทองคำ เงิน ทองแดง

เมื่อเงินเริ่มใช้กันแพร่หลาย ก็มีผลให้มีผู้ประกอบกิจการที่จะรับดูแลรักษาเงินนั้นให้ปลอดภัย ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ อันเป็นบ่อเกิดแห่งกิจการธนาคาร และเมื่อรับดูแลเงินแล้วผู้ประกอบกิจการก็จะนำเงินนั้นไปให้กู้โดยคิดดอกเบี้ย ซึ่งมีผลทำให้เงินหมุนเวียนเปลี่ยนมือมากขึ้น และระบบการเงินก็ปรากฏขึ้น (Monetary System) อันมีผลทำให้เกิดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

3.6 ช่วง 2000 - 1600 ก่อน ค.ศ. เมื่อการค้าขายเจริญรุ่งเรืองขึ้นทำให้ผลผลิตส่วนเกิน และการบริการส่วนบุคคลไปรวมศูนย์อยู่ตามท้องที่ต่าง ๆ เป็นแห่ง ๆ แล้วก็พัฒนากลายเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าต่าง ๆ เช่น BABYLONE ก็เป็นเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญระหว่างตะวันตกกับตะวันออกไกล ในชวงเวลานี้เองที่กษัตริย์ HAMMOURABI VI ได้จัดทำและประกาศใช้ ประมวลกฎหมาย “ฮัมมูราบี” (HAMMOURABI) ซึ่งมีความสำคัญมากเพราะได้บัญญัติถึงเรื่อง ทรัพย์สิน สิทธิในการรับมรดกความผูกพันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย การยืม ค่าประกัน ฯลฯ ซึ่งใช้บังคับมาอีกหลายศตวรรษ

3.7 ช่วง 900 - 300 ปี ก่อน ค.ศ. หรือที่เรียกว่าสมัยกรีกอันเป็นช่วงที่วิชาการและเทคโนโลยีได้ก้าวหน้ามากโดยเฉพาะในเรื่องการเกษตร มีการปลูกพืชหมุนเวียนไปตามที่ดินเป็นระยะ ๆ ทุก ๆ 3 ปี (ASSOLEMENT TRIENNAL) คือจะปลูกพืชในแปลงหนึ่งแล้วเว้นไป 2 ปี จึงจะกลับมาปลูกอีกครั้งเพื่อให้โอกาสแก่พื้นที่เพาะปลูกมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น ประกอบกับได้มีการผลิตเหรียญเงินขึ้นใช้ ซึ่งมีผลให้การค้าเจริญก้าวหน้า

ในช่วงนี้เราจะเห็นว่าแนวความคิดทางเศรษฐกิจจะปรากฏอยู่ในสำนักความคิด 3 สำนักใหญ่ ๆ คือ SOPHISTES มี PROTAGORAS เป็นเจ้าสำนักซึ่งเชื่อว่า “มนุษย์เป็นผู้กำหนดสรรพสิ่ง” และ “ความสุขสมบูรณ์ของมนุษย์ต้องมาอันดับแรก” สำนักที่สองคือ SOCRATE ซึ่งมี PLATON เป็นเจ้าสำนัก ความคิดทางเศรษฐกิจของสำนักนี้โดยเฉพาะของ PLATON นั้น ปรากฏขึ้นมาก็เพื่อเป็นการปกป้องรัฐในอุดมคติของเขา เช่น “การค้ากับภายนอกจะต้องถูกจำกัดเพราะมันเป็นที่มาแห่งการต่อต้านและปฏิรูป อันจะทำให้โครงสร้างรัฐในอุดมคติของเขาตกอยู่ในอันตราย” ตรงข้ามกับ Xenophon ที่เห็นว่า “การค้ากับภายนอกต้องขยายขอบเขต เพราะมันเป็นเหตุที่จะกระตุ้นการผลิต และการเพิ่มผลผลิต” ส่วน ARISTOTE นั้น ได้พูดถึงความเป็นธรรมชาติในการแลกเปลี่ยนโดยพิจารณาเปรียบเทียบ “มูลค่าของ ๆ ที่ใช้แลกเปลี่ยนกันกับคุณภาพของงานที่ต้องประดิษฐ์สิ่งของนั้น” ซึ่งวิธีการนี้ RICARDO ได้ปรับปรุงเป็น “กฎว่าด้วยราคาเปรียบเทียบ” ในยุคต่อมาสำนักที่ 3 STOICIEN ซึ่งมี Zeñen เป็นเจ้าสำนักเขาได้พูดถึงกฎธรรมชาติ (droit naturel) เป็นครั้งแรกว่า หมายถึง “ส่วนทั้งหมดของ

กฎเกณฑ์ และระเบียบวิธีต่าง ๆ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้สังคมเป็นธรรม” กฎนี้เกิดจากธรรมชาติและความสำคัญของมนุษย์ ซึ่งต่อมาสำนัก PHYSIOCRATES ได้นำมาใช้ในช่วงต่อมา นอกจากนั้นยังชี้ว่า “กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่นั้นเป็นส่วนทั้งหมดของชนบทรวมนิยมประเพณี และความเคยชินที่ถูกหล่อหลอมรวบรวมเป็นกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยชนชั้นปกครองและใช้บังคับต่อทุก ๆ คน”

3.8 ช่วง 750 ปี ก่อน ค.ศ. - ค.ศ. 476 หรือที่เรียกว่ายุคโรมันนั้นเป็นช่วงเวลาที่ความคิดทางเศรษฐกิจไม่เจริญก้าวหน้าเพราะกิจกรรมส่วนใหญ่เน้นหนักที่การทหารเพื่อผนวกดินแดนต่าง ๆ ในยุโรปเข้ากับอาณาจักรโรมัน (31 ปี ก่อน ค.ศ. - ค.ศ. 476) ซึ่งกิจกรรมทางเศรษฐกิจจะเน้นหนักที่การเกษตรส่วนการค้ามีน้อยมากเพราะชาวโรมันถือว่าเป็นอาชีพต่ำต้อยควรปล่อยให้ดำเนินไปโดยแรงงานทาส

3.9 ช่วง ค.ศ. 476 - 1450 หรือที่เรียกว่ายุคกลาง การพังทลายของจักรวรรดิโรมันใน ค.ศ. 476 ทำให้ความไม่มั่นคงเกิดขึ้นทั่วไปในยุโรปโดยเฉพาะการรุกรานของพวก NORMANDS และการโจมตีของพวกโจรสลัดทำให้ขุนนางที่ครอบครองที่ดินผืนใหญ่ ๆ ทั้งเก่าและใหม่ต้องสร้างป้อมปราการต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อป้องกันการถูกโจมตี และป้องกันชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน

ความไม่มั่นคงนี้ไม่ได้มีผลต่อขุนนางเท่านั้นชาวนา ชาวไร่ก็ถูกกระทบกระเทือนมาก โดยเฉพาะชาวนา ชาวไร่ ที่ไม่มีกำลังอำนาจในการป้องกันตนเอง ก็ยอมตนเข้าไปสวามิภักดิ์ต่อขุนนางใหญ่หรือหลายเพื่อแลกกับการได้รับความคุ้มครองจากขุนนางและเพื่อแลกกับการคุ้มครองก็จะยอมยกผลผลิตบางส่วนให้กับขุนนาง หรือในรูปของการส่งส่วย อากร หรือต้องทำงานในที่ดินของขุนนาง (corvée) เป็นการตอบแทนซึ่งเราถือว่าเป็นการกำเนิดระบบไพร่ (servage) ในยุโรป

เมื่ออาณาเขตของขุนนางขยายใหญ่ขึ้น ขุนนางมีความเข้มแข็งมากขึ้น ผู้สวามิภักดิ์เพิ่มขึ้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจภายในอาณาเขตก็ขยายตัว ทำให้มีการสร้างเมืองใหม่ ๆ ซึ่งมักจะตั้งอยู่รอบ ๆ ปราสาทของขุนนาง ขยายตัวและเจริญเติบโตเร็วมากและเริ่มกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าในช่วงต่อมา

การขยายตัวของเมืองใหม่ ๆ การขยายตัวของการค้าภายในเขตแดนของขุนนางประกอบกับการพัฒนาก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เช่น การใช้กังหันลม กังหันน้ำ ให้เป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรม โดยเฉพาะการทอผ้าขยายตัวเร็วมาก และเกิดขึ้นในทุก ๆ อาณาเขตของขุนนางจึงทำให้การค้าขยายตัว แต่ในระยะแรกนี้ก็ยังคงอยู่ในวงเขตแดนของขุนนางเท่านั้น ซึ่ง

ในแต่ละเขตแดนจะมีระบบเงินตรา ชั่ง ตวง วัดของตนเอง การค้าระหว่างเขตแดนยังมีน้อย จึงทำให้ระบบเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ในยุคกลางนี้มีลักษณะเป็น “เศรษฐกิจแบบปิด” (Economie-Fermée) ซึ่งแน่นอนความมั่งคั่งต่าง ๆ จึงถูกรวมศูนย์อยู่ในกำมือของขุนนางเป็นส่วนใหญ่

ในช่วงปลายยุคกลาง การค้าระหว่างเขตแดนขยายตัวมากขึ้น บทบาทของพ่อค้า ช่างฝีมือ (รวมตัวในรูปสมาคมอาชีพ corporation) สูงขึ้นทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบใหม่ ปรากฏขึ้นคือ พ่อค้า ช่างฝีมือเริ่มเรียกร้องสิทธิในชุมชน ซึ่งแต่เดิมผู้ที่มีบทบาทปกครอง คือฝ่ายศาสนจักร และขุนนาง ในช่วงต่อมาเมื่ออำนาจทางการเงินของพ่อค้า สมาคมอาชีพ มีสูงเขาก็เริ่มมีสิทธิทัดเทียมกับขุนนางและฝ่ายศาสนจักร แต่การได้สิทธิเหล่านี้มาอาจจะได้มา โดยวิธีการทั้งที่ต้องต่อสู้และสันติ

ในยุคกลางนี้ Thomas d'Aquin (1225 - 12746) มีบทบาทสูงมากในการเสนอแนวความคิด ทางเศรษฐกิจ โดยเขาเสนอว่า “กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเอกชนนั้นสำคัญและจำเป็นเท่ากับ ครอบครัวซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นทางสังคม” ซึ่งแนวความคิดนี้ตรงข้ามกับแนวความคิดของ PLATON ที่ว่า “สังคมที่เป็นธรรมนั้นจะต้องเป็นสังคมที่ไม่มีทรัพย์สินส่วนบุคคลเลย ทรัพย์สิน จะต้องเป็นของส่วนรวมทั้งหมด” แต่สอดคล้องกับแนวความคิดของ ARISTOTE ที่ว่า “ถ้า ทรัพย์สินไม่เป็นของใครเลย (คือเป็นของส่วนรวม) ทรัพย์สินนั้นจะไม่มีใครดูแลรักษา คน ที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น จะไม่มีกำลังใจในการสะสมและรักษาทรัพย์สินต่อไป” ที่ Thomas d'Aquin กล่าวเช่นนี้เพราะเขาเชื่อว่า “กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลนี้จะเป็นตัวกระตุ้นความกระตือรือร้นในการทำงาน” ยิ่งกว่านั้นเขายังเสนอว่า “การทำงานนั้นเป็นสิ่งที่มีความเกียรติ” ซึ่งตรง ข้ามกับแนวความคิดที่มีมาก่อนคือ ดูถูกการทำงาน

กระบวนการทางเศรษฐกิจจากยุคโบราณจนถึงยุคกลางนั้น เศรษฐกิจยังมีลักษณะไม่ ก้าวหน้า และอยู่ในขอบเขตจำกัด การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ หรือแนวความคิดทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะไม่สลับซับซ้อน คือมนุษย์ยังยึดหลักปรัชญา มาตรฐานแห่งศีลธรรมเป็นหลักในการกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น หลักการอายุติธรรม เพื่อมุ่งไปสู่ความยุติธรรมในสังคม

เมื่อเศรษฐกิจได้พัฒนาก้าวหน้า และมีลักษณะสลับซับซ้อนแนวความคิดปรัชญา หรือศาสนาที่ถือเป็นแนวความคิดเบื้องต้นในการอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจก็ไม่ อาจจะอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจที่สลับซับซ้อนขึ้นได้ จึงทำให้มีผู้พยายามรวบรวมและ ศึกษาแนวความคิดทางเศรษฐกิจที่กระจัดกระจายอยู่ เพื่อรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหลังจากยุคกลางเป็นต้นไป เศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปมากทั้งในกระบวนการ ๆ ผลิตและการกระจายผลผลิต จึงทำให้แนวความคิดทางเศรษฐกิจก้าวหน้าและขยายตัวขึ้นมาก